

Τρία σενάρια εξόδου από την κρίση

Του Ευκλείδη Τσακαλώτου

Πια να ξέρεις τι πρέπει να κάνεις στη συγκυρία πρέπει να ξέρεις που θέλεις να πας αύριο, με βάση την ερμηνεία που έχεις για το πώς φτάσαμε εδώ σήμερα. Μόνο έτσι παρεμβαίνεις ηγεμονικά. Δυσόμοια χρόνια μετά από το ξέσπασμα της κρίσης, νομίζω ότι η αριστερά είναι σε θέση να κατανοήσει τις βασικές επιλογές, τις δικές της και εκείνες των αντιπάλων της.

Πρώτο σενάριο: Εμβάθυνση του νεοφιλελευθερισμού

Στην κυρίαρχη σκέψη ο νέο-φιλελευθερισμός δεν απέτυχε, απλώς δεν μπόρεσε να ξεδιπλώσει, πριν από το 2008, σημαντικές πτυχές του προγράμματός του. Η ελκυστικότητα του κοινωνικού κράτους, οι παραδόσεις των ευρωπαϊκών κινημάτων, και η, έστω και αμυντική, δύναμη των συνδικάτων έθεσαν σημαντικά όρια στην πλήρη ανάπτυξη του μοντέλου. Στη χώρα μας, αυτή η προσέγγιση εκφράζεται από το νέο εκσυγχρονιστικό τόξο (Διαμαντοπούλου - Μπακογιάννη - Μάνος, για να το χαρτογραφήσουμε πολιτικά) που έχει απεριόριστη πρόσβαση στα ΜΜΕ και που ισχυρίζεται, αυθαίρετως, ότι τα τελευταία τριάντα χρόνια κυριαρχούν οι δυνάμεις του λαϊκισμού.

Το «Σύμφωνο για το ευρώ» αποτελεί σημαντικό βήμα του πρώτου σεναρίου. Ο στόχος είναι να θεμελιωθεί η κυριαρχία του κεφαλαίου και να περιοριστεί στο ελάχιστο η δυνατότητα της συλλογικής δράσης να προωθήσει την αναδιανομή του εισοδήματος και κάποια προστασία από τον ανταγωνισμό. Στο οικονομικό επίπεδο, η ελπίδα είναι ότι οι χαμηλοί μισθοί, οι αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις και η παραπέρα εμπορευματοποίηση όλων των κοινωνικών αγαθών και του περιβάλλοντος, θα είναι αρκετά για να εκκινήσουν μια νέα περίοδο επεκταμένης συσσώρευσης του κεφαλαίου. Αν επιτευχθεί η πλήρη κυριαρχία του κεφαλαίου, δεν αποκλείεται να παρατηρήσουμε και κάποιες τροποποιήσεις στο μοντέλο –οι κυρίαρχες δυνάμεις δεν αντιστέκονται σε κρατικές πολιτικές, ακόμη και σε αυτές με κοινωνικό περιεχόμενο, από θέση αρχής. Αντιστέκονται μόνο σε αυτές τις πολιτικές που ανοίγουν την όρεξη των υποτελών τάξεων, που έχουν τη δυναμική διεύρυνσης της κοινωνικής ατζέντας.

Δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι το πρώτο σενάριο θα πετύχει. Πριν από το 2008 η νεοφιλελεύθερη πολιτική αντιμετώπισε την κρίση κερδοφορίας που εκδηλώθηκε από το τέλος της δεκαετίας του 60 με μια παρόμοια επίθεση στον κόσμο της εργασίας. Αυτό οδήγησε σε μια υποβόσκουσα κρίση υποκατανάλωσης που αποφεύχθηκε στις πιο φιλελεύθερες οικονομίες μέσω δανεισμού και σε χώρες σαν την Ελλάδα μέσω του πελατειακού συστήματος. Και οι δύο επιλογές διέφυγαν την υποστήριξη του μοντέλου σε τμήματα των μεσαίων και λαϊκών στρωμάτων, αλλά και οι δύο, όπως τώρα ξέρουμε, α-

ποτέλεσαν μη βιώσιμες λύσεις. Μια παραλλαγή του πρώτου σεναρίου, που θα πρόσθετε ένα αυξανόμενο αυταρχισμό στο βασικό μοντέλο, δεν θα αντιμετώπιζε απαραίτητως και το οικονομικό σκέλος του προβλήματος –ούτε το πρόβλημα της ζήτησης, ούτε όμως και τον κερδοσκοπικό χαρακτήρα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, που μπορεί κάλλιστα να μας οδηγήσει σε μια νέα κρίση, αλλά ούτε και το πρόβλημα των μακροοικονομικών και περιφερειακών ανισορροπιών που αποτελούν συστατικά στοιχεία της κρίσης της ευρωζώνης.

Δεύτερο σενάριο: Η αναδίπλωση στο εθνικό κράτος

Τούτων δοθέντων, ένα εναλλακτικό σενάριο είναι η αναδίπλωση στο εθνικό κράτος για να αντιμετωπιστεί, μερικώς τουλάχιστον, η γενικευμένη αίσθηση ανασφάλειας που επικρατεί σε πολλές οικονομίες. Με στήριξη της ζήτησης, με προώθηση της εθνικής παραγωγής, με ένα βαθμό ρύθμισης των χρηματαγορών, με κάποια αναδιανομή τους εισοδήματος, αλλά και με κοινωνικές συμμαχίες σε μια πιο πολιτιστική ατζέντα, αυτό το σενάριο τουλάχιστον επιδιώκει απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν μετά από την κρίση του 2008. Το σενάριο αυτό θα επιδίωκε μια νέα συνεκτική σύνθεση μεταξύ του νεοφιλελεύθερου μοντέλου και του προηγούμενου μοντέλου της κείνισιανής συναίνεσης.

Το κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο του σεναρίου βεβαίως θα εξαρτηθεί από τους συσχετισμούς. Η αριστερά, υπό προϋποθέσεις, θα μπορούσε σε αυτό το μοντέλο να διεκδικήσει κάτι παραπάνω από τον αποκλειστικά αμυντικό ρόλο που της επιφυλάσσει το πρώτο σενάριο. Αλλά οι δυνατότητες δεν θα είναι απεριόριστες. Το εθνικό πλαίσιο δεν αμφισβητεί ευθέως τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, ο ανταγωνισμός μεταξύ χωρών δεν θα αμβλύνει τις πιέσεις της «ανταγωνιστικότητας» που κυριάρχησαν στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο και οι κοινωνικές συμμαχίες για την αναγκαία συναίνεση σε σχέση με **εθνικούς** στόχους δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για να αναθεωρήσουν τα κοινωνικά στρώματα, που ενδιαφέρουν την αριστερά, το πώς βλέπουν το ρόλο τους.

Σενάριο τρίτο: Αλλαγή των παραγωγικών και καταναλωτικών προτύπων

Το τρίτο σενάριο βασίζεται στην εκτίμηση ότι και τα δύο μεταπολεμικά μοντέλα, της κείνισιανής συναίνεσης και του νεοφιλελευθερισμού, δεν μπορούν πια να ανταποκριθούν στις ανάγκες του κόσμου της εργασίας. Ότι και η κρίση του 2008, όπως και του 1929 και του 1973-5, θα οδηγήσει στην ανάδειξη ριζικά διαφορετικών λύσεων όπου θα αμφισβητηθούν οι στόχοι και τα μέσα της οικονομικής πολιτικής. Το κοινωνικό,

το περιβαλλοντικό, και το οικονομικό ζήτημα δεν λύνονται ούτε με την ποσοτική μεγέθυνση, ούτε με τις αχαλίνωτες αγορές, ούτε με την ιεραρχική καθοδήγηση του κράτους. Το ζήτημα ποιος παράγει τι και με ποιον τρόπο φέρνει στην επιφάνεια όλη την πρόσφατη θεματολογία της αριστεράς για την οικονομία των αναγκών, την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, την αυτοδιαχείριση, την ποιοτική ανάπτυξη (ακόμα και την απο-ανάπτυξη) και άλλα πολλά.

Σκιαγραφήσαμε τα τρία σενάρια χωρίς να αναφερθούμε στο πρόβλημα του χρέους. Σκοπίμως, γιατί η παγκόσμια οικονομική κρίση δεν είναι πρωτίστως μια κρίση κρατικών χρεών, αλλά μια πολύ πιο σύνθετη και πολύπλοκη διαδικασία που ανοίγει όλη τη θεματολογία της αριστεράς. Το πώς θα λυθεί το πρόβλημα του χρέους εξαρτάται από πιο σενάριο θα επικρατήσει. Η αριστερά οφείλει να δουλέψει και με τα τρία σενάρια. Να οργανώσει τις αντιστάσεις σε μια εντατικοποίηση του νεοφιλελευθερισμού, να χρησιμοποιήσει στοιχεία από το δεύτερο σενάριο, αλλά πάντα με πυξίδα το τρίτο σενάριο.

Αυτή η πυξίδα είναι που θα μας επιτρέψει να οργανώσουμε την πολιτική και κινηματική δουλειά και να συζητήσουμε σοβαρά για τα οξύτα προβλήματα που έχουν προκύψει. **Για την Ευρώπη** το σημαντικό δεν είναι το κατά πόσο η τωρινή οικονομική και χρηματοπιστωτική αρχιτεκτονική της ΕΕ μεταρρυθμίζεται, χρειάζεται ριζική επανίδρυση ή πρέπει να εγκαταλειφθεί. Το σημαντικό είναι ότι το τρίτο σενάριο επιτάσσει υπερεθνικές λύσεις για να αντιμετωπιστούν οι χρηματαγορές και οι πολυεθνικές και για να λυθεί το πρόβλημα του χρέους. Αν αλλάξουν οι συσχετισμοί, αν αναδειχθούν τα επίδικα του τρίτου σεναρίου, μπορούμε να φανταστούμε και την επανίδρυση, με έντονη τη δημοκρατική και λαϊκή συμμετοχή στη διαμόρφωση του νέου καταστατικού χάρτη, αλλά και νέα σχήματα όπου μερικά κράτη θα συνεργαστούν, όπως στη Λατινική Αμερική, για να προστατέψουν τα αναδυόμενα κοινωνικά και οικονομικά πειράματα του τρίτου σεναρίου. Η συνολική αντιμετώπιση του χρέους είναι συνάρτηση αυτών των ενδεχομένων. **Για τις κοινωνικές συμμαχίες**, η αριστερά πρέπει να απευθυνθεί στα πιεζόμενα μεσαία στρώματα με όρους ηγεμονίας. Το τρίτο σενάριο μπορεί να ανταποκριθεί και στις δικές τους ανάγκες, αλλά όχι με βάση φορολογικές διευκολύνσεις, ούτε σε βάρος της εκμετάλλευσης των εργαζομένων και του μεταναστών. Πρέπει και αυτά τα στρώματα να αναθεωρήσουν τις προτεραιότητές τους, να ανταποκριθούν στο αίτημα των νέων καταναλωτικών και παραγωγικών προτύπων. Όπως λένε και οι αγγλοσάξονες, είναι ο καιρός για την αριστερά το «think big», να παρεμβαίνει με βάση την κατανόηση που έχει για ένα άλλο κόσμο που μπορεί να βγει από την κρίση του 2008.

